

Egy képes(hon)lap a könyvtárból

2008 legelején született meg az ötlet, és a gondolatot hamarosan tett követte: februárban jelent meg az Oktatási és Kulturális Minisztérium pályázata a Magyar Digitális Képkönyvtár létrehozására. A „Reneszánsz Év” keretében kiírt pályázatnak köszönhetően a könyvtárak lehetőséget kaptak, hogy digitális képanyagaikat egy közös szolgáltatási felületen tegyék közzé. A központi szolgáltatást az Országos Széchényi Könyvtár hozta létre, a tartalom pedig 48 könyvtár képanyagából gyűlik össze.

Az Oktatási és Kulturális Minisztérium (OKM) és az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) dolgozta ki a Magyar Digitális Képkönyvtár kialakítására vonatkozó javaslatot, majd ezt követően 2008 elején jelent meg az a 220 millió forint összértékű pályázat, amely a gyűjtemények meglehetősen széles körét szólította meg. A támogatásnak köszönhetően a könyvtárakban őrzött, már digitalizált képek összegyűjtésével és „egyponos” szolgáltatásával a felhasználók áttekintést kapnak a gyűjteményekben található értékekről, és szabadon felhasználhatják azokat magáncélra tanuláshoz, ismeretszerzéshez vagy akár szórakozáshoz (1. ábra).

1. ábra A Magyar Digitális Képkönyvtár nyitó oldala

A képkönyvtár célja, hogy a lehető legszélesebb közönség számára kínáljon szabadon elérhető, gazdag képanyagot. Az elsődleges célcsoport a felsőoktatás és a közoktatás minden szereplője, de a kutatásban tevékenykedőknek és minden, a kultúra iránt érdeklődő látogatónak szeretnének ismert és kevésbé ismert dokumentumokat kínálni.

Mivel a képek nyelve „nemzetközi”, ezért a külföldi látogatóknak készítettünk angol nyelvű megjelenítő felületet, hogy megkönnyítsük az eligazodást az oldalakon. (Sajnos, a képek adatainak, a tárgyszavaknak és egyéb listából választható mezőtartalmaknak a fordítására jelenleg nincs lehetőségünk.)

A képkönyvtár gyűjtőkörébe a képi (fotók, plakátok, metszetek, kódexek, képeslapok stb.) vagy képként szolgáltatott szöveges dokumentumok (kéziratok, különleges, régi könyvek oldalai stb.) tartoznak. Főként állóképeket teszünk elérhetővé, de az anyagi lehetőségek függvényében később felkészülünk a mozgóképek – rövidebb filmrészletek, animációk – közzétételére is.

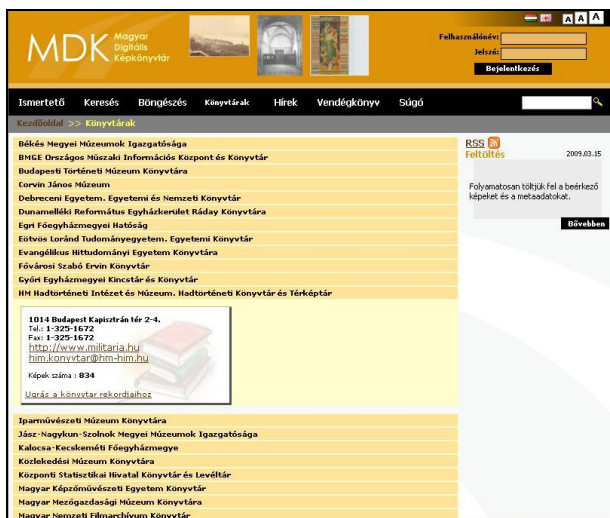
A részt vevő könyvtárak feladata, hogy gyűjteményükből a megadott szempontok alapján kiválogassák a beadandó képanyagokat. A támogatási összeget képkonverzióra, metaadatok készítésére és a képszolgáltatáshoz szükséges technikai eszközök beszerzésére lehetett fordítani. Ezúttal nem a digitalizálás, hanem a már kész tartalmak szolgáltatásba helyezése volt az alapvető cél.

A Reneszánsz Év jó alkalomnak bizonyult arra, hogy könyvtáraink kipróbáljanak egy újszerű együttműködést: nemcsak közös adatbázis készült, amelyben egy helyen kereshető és látható az összes részt vevő könyvtár beadott képanyaga, hanem emellett létrejött egy központi archívum is, ahol a mesterképekről biztonsági másolatokat helyeztek el.

Az adatbázis, az archívum és a szolgáltató felület kialakítása 2008 őszén kezdődött, és a pályázat lezártaig – 2009. április végéig – a könyvtárak több tízezer képpel gazdagították a közös gyűjteményt. Még a pályázati eredmény kihirdetése előtt megpróbáltunk előzetesen tájékozódni a leendő part-

nereknél a várható képmennyiségekről. Közzétettünk egy kérdőívet, de nem minden pályázó válaszolt, így nem voltak pontos adataink arról, hogy összesen hány kép beadását vállalták a könyvtárak. Mára azonban már működik a Magyar Digitális Képkönyvtár¹ béta verziója és folyamatosan bővül a tartalom is, jelenleg 45 000 kép között lehet keresgélni.

A képek különböző gyűjtőkörű intézmények állományából kerülnek a központi szolgáltatásba. A 48 nyertes között találunk pesti és vidéki, állami és egyházi intézményeket, valamint múzeumi könyvtárakat is (2. ábra).

2. ábra A részt vevő könyvtárak jegyzékének részlete

A jelentkezés egyik alapfeltétele volt, hogy a beadandó digitális képeknek a pályázó könyvtár gyűjteményében kell lennie. (Ez főként a múzeumi könyvtárak esetében okozott itt-ott gondot, mert a képi dokumentumok sok esetben nem a könyvtárban, hanem a tárákban vannak.) A pályázók lehetséges körét így határozták meg: „nemzeti és nemzeti gyűjtőkörű könyvtár, az ODR-ben szolgáltató állami egyetemi könyvtárak, az országos szakkönyvtárak, az egyházi könyvtárak, a múzeumi könyvtárak.” A gyűjtemények változatossága garantálja a képkönyvtár sokszínűségét.

Hasznosnak bizonyult, hogy még a pályázat beadása előtt, február 29-én az OKM tájékoztatóra hívta az érintett intézményeket. A meghívóval együtt a leendő pályázók kézhez kapták a Magyar Digitális Képkönyvtárra vonatkozó projektjavaslatot² is. A projektgazda OSZK előadótermét megtöltötték az érdeklődők, akiknek *Skaliczki Judit*, az OKM főosztályvezető-helyettese, a Könyvtári osz-

tály vezetője ismertette a pályázatban rejlő lehetőségeket. Számtalan kérdés merült föl, de még időben tisztázódtak a bizonytalan részletek, és ennek köszönhetően reálisan összeállított pályázatok érkeztek be.

Március folyamán személyes egyeztetéseket szerveztünk azoknak a könyvtáraknak, amelyek nem tudtak részt venni a központi tájékoztatón, vagy valamely kérdésben egyedi problémájuk volt. A telefonon érkező kérdéseket is igyekeztünk megválaszolni, így véleményem szerint mindenki felkészülten indulhatott a támogatás elnyeréséért.

A pályázat eredményét május 7-én tették közzé.³ A legkisebb megítélt összeg 180 ezer forint volt, míg a legmagasabb összeget az Országos Széchényi Könyvtár kapta, tekintettel arra, hogy itt kellett megvalósítani a szolgáltatási felületet, mögötte a közös adatbázissal, és ki kellett alakítani egy biztonságos, nagy kapacitású adattároló rendszert.

A *Könyvtári Intézet* honlapján külön helyet kaptak a képkönyvtárral kapcsolatos információk⁴, így nyilvánosan elérhetővé vált többek között a pályázat eredménye, a projektjavaslat, a tájékoztatóról készült jegyzőkönyv, és később is itt lesz olvasható minden tudnivaló a képkönyvtárral kapcsolatban.

Az OSZK-n belül a megvalósítást az újonnan megalakult *Elektronikus Dokumentum Központ*, azon belül is a *Digitális Gyűjtemény osztály* vállalta. Árajánlatok alapján választottunk külső partnert a fejlesztéshez. Tekintettel a szoros határidőre és a feladat összetettségére, belső kapacitásaink nem lettek volna elegendők a teljes rendszer határidőre történő megvalósításához. A támogatási szerződés megkötését követően rendeltük meg a fejlesztést a szegedi *Monguz Kft.*-től, amely már jelentős adatbázis-fejlesztési tapasztalattal rendelkezett és több érintett könyvtárral is jó munkakapcsolatban volt.

A részletes rendszertervet az OSZK és a *Monguz Kft.* munkatársai közösen dolgozták ki, és ennek alapján kezdődött meg az adatbázis kialakítása, a betöltéshez és az adatkonverzióhoz szükséges programok fejlesztése.

A *Vitéz Bt.*, mint a Digitális Gyűjtemény régi partnere, szintén részt vállalt a feladatokból: az adatstruktúra kialakítását, és más képszolgáltatásokból a rekordok átkonvertálását vállalták, valamint készítettek egy nyilvános űrlapot,⁵ amely a könyvtá-

rák számára megkönnyítette a metaadatok elkészítését. A webes űrlapon az adatok szerkesztése közben ellenőrzések is történnek (pl. a kötelező mezők kitöltésének ellenőrzése), támogatva az érvényes XML adatleírás elkészítését.

Egyes könyvtárak már rendelkeztek leíró adatokkal. Ha rekordjaikat HUNMARC vagy USMARC formátumban át tudták adni, akkor az OSZK vállalta, hogy elvégzi a szükséges konverziót a képkönyvtár felé. Hasonlóan, az OSZK-nak is voltak Amicus-rekordjai a beadandó képek⁶ egy részéhez, így ezeket is bekonvertáltuk a képkönyvtárba. A rekordok fogadása során számos kisebb-nagyobb problémával szembesültünk, de végül mindegyiket sikerült megoldani, és most már üzemszerűen mennek a betöltések.

Két kérésünk volt a könyvtárakhoz az átadott anyagokra vonatkozóan: az egyik, hogy a képeket archív formában kértük, a másik, hogy mindig legyenek a dokumentumokhoz leíró adatok is, még hozzá a képkönyvtár adatstruktúrájának megfelelő XML fájlban, vagy a fenti adatcsere-formátumok valamelyikében. A betöltő program akkor tudja sikeresen összerendelni a rekordot és a hozzá tartozó képet, ha az összetartozó fájlok neve megegyezik. A Könyvtári Intézet honlapján ajánlást tettünk közzé a fájlok elnevezésére, de ezt nem kellett kötelező jelleggel alkalmazni, viszont a feltöltés automatizálása szempontjából lényeges, hogy a képfájl és a hozzá tartozó leíró rekord fájlneve megegyezzen. A rendszert a biztonság kedvéért úgy alakítottuk ki, hogy az „egyedül maradt” képek, illetve adatrekordok később is összepárosíthatók legyenek, hiszen előfordulhat, hogy mindössze egy betűelütésen múlik, hogy nem találkoznak össze a párok. Egy leíró rekordhoz több kép is tartozhat, mivel elképzelhető, hogy egy kódex leírásához több oldal képét is társítani kell.

Többféle formátum és kódolás fogadására készítettük fel a képkönyvtárat. Magával az adattartalommal nem foglalkozunk, hiszen a leíró adatok tartalmáért és minőségéért csak a dokumentumot őrző könyvtár tud felelősséget vállalni. Annak ellenére, hogy az adatbeviteli űrlaphoz igyekeztünk részletes útmutatást adni, mégis előfordult, hogy egy-egy mező használatát eltérően értelmezték a könyvtárak. Amikor a rekordok a beadó könyvtár adatbázisából valamelyik adatcsere-formátumban érkeztek, és azt a képkönyvtár rendszere konvertálta megfelelő formára, akkor a konverzió során végeztük el a validálást, vagyis az adatok ellenőr-

zését a DTD-ben meghatározott adatstruktúra alapján.

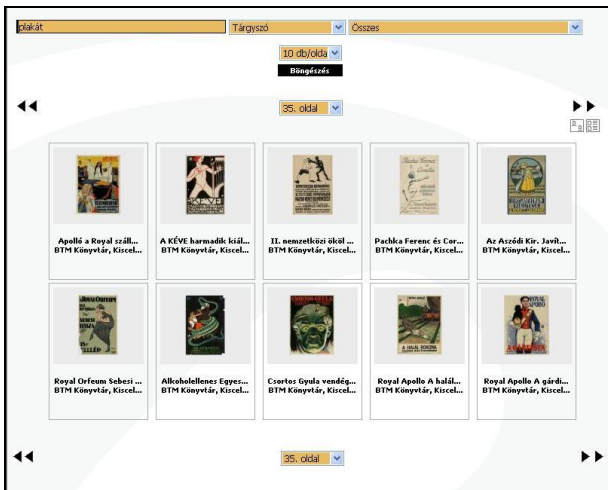
Az első kísérleti betöltések során előfordult, hogy nem párban érkeztek a képek és a leíró rekordok, ezért készült egy olyan megoldás, amellyel utólag is összepárosítható a kép és az adat, illetve a „magányos” képekhez, vagy kép nélküli rekordokhoz pótlólagos feltöltéssel is hozzá lehet rendelni a hiányzó részt. (Ez nem szerepelt az eredeti tervben, de látva a gyakorlatban előforduló eseteket, a Monguz Kft. vállalta, hogy ilyen helyzetekre is felkészíti a rendszert.) Az ilyen típusú karbantartást vagy az „admin” jogokkal rendelkező OSZK-s munkatárs végezheti el, vagy maga a beadó könyvtár. A központi, és a könyvtárak számára létrehozott „admin” felület természetesen csak jelszavas bejelentkezéssel érhető el. Egyes feladatok (feltöltés, adatkarbantartás stb.) indításához biztonsági okokból megfelelő jogosultság szükséges. Az OSZK munkatársának, mint a központi rendszer üzemeltetőjének, különleges jogai vannak (pl. törlések, nagy mennyiségű adatfeltöltés közvetlenül a képkönyvtár szerveréről, globális adatmódosítás, ajánlók összeállítása, hírek szerkesztése). A partnerkönyvtárak azonosítójuk és jelszavuk használatával feltölthetnek újabb képeket, adatokat, és szerkeszthetik saját rekordjaikat.

A könyvtáraktól csak az archív minőségű képeket kérjük, ezekből a rendszer készíti el a kisebb méretű, szolgáltatási képeket. Az archív képet a sikeres betöltés után a képkönyvtár mellett létrehozott biztonságos tárterületre helyezzük át, és a továbbiakban csak akkor nyúlunk hozzá, ha megsérülne a szolgáltatási kép, vagy az őrző könyvtár kér róla másolatot. Ez várhatóan ritka eset lesz, de mégis előfordulhat, hogy a könyvtár saját példánya megsérül, és az archívumból kell pótolnia. Az archív tárhelyet elkülönítetten kezeljük, a képkönyvtár szerveréről is csak korlátozott jogosultsággal érhető el ez a terület. A biztonságos tárolás érdekében a tárhely felől olvasva töltjük át a már konvertált archív állományokat a szolgáltató szerverről a védett területre, a képkönyvtár rendszeréből ez a tár nem érhető el közvetlenül.

Az OSZK nem használja fel más célra a könyvtáraktól beérkezett archív képeket, és ezt a tényt a partnerkönyvtárral kötött szerződésben is rögzítettük. Ha egy látogató jelzi, hogy valamelyik képből nyomtatott másolatot szeretne kérni, akkor az igényt e-mailben jelezzük az őrző könyvtárnak, és a kérés teljesítéséért a továbbiakban ő a felelős. Ettől csak abban az esetben térünk el, ha a beadó

könyvtár kifejezetten kéri, hogy az OSZK lássa el helyette a másolatkészítési feladatot. Ilyenkor a bevétel megoszlik az őrző, és a másolatkérés teljesítő könyvtár között – a kettőjük közötti szerződésben rögzített mértékben és módon.

A szolgáltató felületen négyféle méretben jelennek meg a képek. A találati listában előnézeti képek láthatók (3. ábra), melyekre kattintva megjelenik a dokumentumot bemutató oldal. Itt a kép valamivel nagyobb méretben jelenik meg, mellette olvashatók a legfontosabb adatok. A „Részletek megtekintése” felírra kattintva a teljes rendelkezésre álló adatsor láthatóvá válik. A képre kattintva külön ablakban, de továbbra is viszonylag kis méretben jelenik meg a kép. Ha képernyőnyi méretre szeretnénk nagyítani, akkor a bemutató oldalon a „Teljes méret” ikonra kell kattintani.

3. ábra A Magyar Digitális Képkönyvtár egyik találati listája

A különösen részletgazdag képek megjelenítéséhez egy speciális flash technológiát választottunk: a Zoomify program segítségével nagy felbontásban tanulmányozható a kép, de egyszerre csak egy-egy részlete, mint amikor nagyítót mozgatunk egy dokumentum fölött. Ezzel a módszerrel megoldható, hogy egy metszet vagy térkép apró részleteit is megmutathassuk, anélkül, hogy az archív képhez hozzáférést engednénk.

A bemutató oldalról (4. ábra) indítható a mentés és a nyomtatás is. A program mindkét esetben 72 dpi-s képpel dolgozik, amelyen látható a képkönyvtár vízjele, akárcsak a nagyított képeken. (Igény szerint a rendszer a beadó könyvtárak saját vízjelét is el tudja helyezni a szolgáltató képeken.) A kép fölötti ikonokról személyes szolgáltatások indítha-

tók, mint a képeslapküldés és az ajánlás. Egyes szolgáltatások, mint a Kedvenc képek összeállítása és vetítése, vagy a másolatrendelés csak regisztrált használók számára érhetőek el.

4. ábra A Magyar Digitális Képkönyvtár bemutató oldala

A Képkönyvtár gyorskeresőjét egy külön szolgáltatással egészítettük ki. Az ún. Metakereső⁷ szolgáltatás a Képkönyvtáron kívüli hazai és néhány határon túli magyar képi adatbázist indexeli és teszi közösen kereshetővé. A Metakereső többféle technológiát képes alkalmazni: az OAI-PMH-t, az adatbázisok leindexelését, és a Flickr-re feltett képgyűjteményekben is tud keresni. A Google Custom Search alkalmazást felhasználva az adatbázisban nem lévő, honlapokon elhelyezett képgyűjtemények keresését is lehetővé teszi, természetesen nem olyan hatékonyan, mint amikor a képek külön metaadatokkal vannak ellátva. A Metakereső a Gutenberg projektben is alkalmazott Anacleto programot használja, amelyet a Tesuji Kft. fejlesztett.

A könyvtárakkal a napi kapcsolattartás elsősorban e-mailben történik. Dávid Adrienne, a Digitális Gyűjtemény munkatársa válaszol a pályázók kérdéseire, és ő végzi a beérkezett képek betöltését is. A problémák és egyéb felvetések megbeszélésére azonban létrehoztunk egy zárt levelezőlistát is a résztvevők számára.

A pályázati időszak leteltével nem ér véget a feltöltés, hiszen az adatbázis és a szolgáltató felület bármikor képes fogadni újabb képanyagokat. A rendszer nyitott a későbbi feltöltésekre is, amelyek saját erőből vagy más forrásból valósulnak meg.

A jelenlegi partnereken kívül további könyvtárak is csatlakozhatnak a képkönyvtárhoz. Minél szélesebb a Magyar Digitális Képkönyvtár böngészhető kínálata, annál valószínűbb, hogy a látogatók találjanak az érdeklődési körüknek megfelelő képeket. A gazdag tartalom jól használható lesz az oktatásban is, hiszen több tantárgyhoz kínál illusztrációs anyagot. 2009 márciusában már folyik egy olyan meghívásos pályázat előkészítése, melynek során a városi könyvtárak helytörténeti gyűjteményéből képeslapok és fotók kerülnek a képkönyvtárba.

A képkönyvtár fejlesztése pilotprojektnek is tekinthető, hiszen kapcsolódik a tervezett digitalizálási és megőrzési programhoz, amelynek szintén az Országos Széchényi Könyvtár a projektgazdája. A tervezett könyvtári fejlesztés során – összhangban az Európai Unió által megfogalmazott törekvésekkel – gondoskodni kívánunk a könyvtárakban őrzött értékek digitalizálásának felgyorsításáról, az egyenlő esélyű hozzáférés feltételeinek megteremtéséről és a megőrzési feladatok központi megoldásáról. Terveink között szerepel a Képkönyvtár bekapcsolása az Európai Digitális Könyvtár adatbázisába, az Europeanaba is.

Adatbázisba szervezzük és elérhetővé tesszük a közgyűjteményekben fellelhető, már digitalizált dokumentumokat, központi archívumot építünk és gondoskodunk arról, hogy a jövőben minden digitalizálási tevékenység az intézményekben egységes elvek alapján történjen. A pilotprojekt ennek egyik szeletét oldja meg, amennyiben a digitális

képanyagokat archívumba helyezi és szolgáltatja, ezzel jelentős mennyiségű forrásanyagot tesz elérhetővé az oktatás, az élethosszig tartó tanulás számára. Hasonló feladat lesz a szöveges és más dokumentumok központi tárolásának és szolgáltatásának megszervezése, melyhez a jelen projekt tapasztalatait már fel tudjuk használni.⁸

Irodalom és jegyzetek

¹ <http://www.kepkonyvtar.hu>

² <http://www.ki.oszk.hu/107/download.php?view.293>

³ <http://www.okm.gov.hu/main.php?folderID=764&articleID=231286&ctag=articlelist&iid=1>

⁴ <http://www.ki.oszk.hu/107/news.php?cat.17>

⁵ <http://kepkonyvtar.hu/urlapi/>

⁶ Az OSZK kettős szerepet vállalt, egyrészt elvégzi a központi fejlesztést, másrészt beadó könyvtárként is részt vesz a projektben.

⁷ <http://www.kepkonyvtar.hu/metakereso>

⁸ Részlet a Magyar Digitális Képkönyvtár projektjavaslatából.

<http://www.ki.oszk.hu/107/download.php?view.293>

Beérkezett: 2009. V. 25-én.

Bánkeszi Katalin

az Országos Széchényi Könyvtár
Elektronikus Dokumentum
Központjának vezetője.
E-mail: bankeszi@oszk.hu

HIRDESSEN A -BEN!

2009-ben megrendelt hirdetéséhez
ingyenes bemutatkozási lehetőséget (pr cikk) adunk
a lap elektronikus változatában.

A hirdetés ára:

- beszerkesztett (fekete-fehér): **60 000 Ft/oldal + 20% áfa**
- szórólap elhelyezése (25 g-ig): **45 000 Ft/alkalom + 20% áfa**

A kiadvány formátuma: A/4 • Tükörméret: 168 x 225 mm

Megrendelhető a szerkesztőségben:

1111 Budapest, Budafoki út 4-6. • Levélcím: 1502 Bp., Pf. 112
Tel.: 463-2446; 463-1111/5652 • E-mail: tmt@omikk.bme.hu